

Litteracitetens betydelse för studentens utveckling. Är det slutprodukten eller lärprocessen som ska bedömas?

DAL 25 Det Akademiska Lärarskapet
Högskolan i Skövde

Konferens 25 april 2025

Birgit Persson
Studiehandledare/adjunkt, Studieverkstan
Högskolebiblioteket i Skövde

Maria Wickenberg
Bibliotekarie, Högskolebiblioteket i Skövde

Den här presentation bygger på en tidigare presentation:

Persson, B., Wickenberg, M., & Ångman, E. (2024). *Reflektioner om studenters lärprocess och kritiska förhållningssätt: håller vi på att lämna "walk-over" till generativ AI?*

<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:his:diva-23637>

Vår utgångspunkt: Studentperspektivet!

Denna presentation är byggd på vår erfarenhet och kompetens som bibliotekarier och studiehandledare/språkhandledare. Den utgår från alla de studenter vi möter i vårt arbete och de styrkor och svagheter vi identifierar hos dem. Det är deras lärande och utveckling som motiverar oss.

Presentationen handlar inte om annan användning av generativ AI än till exempel Copilot, ChatGPT och Jenni AI i undervisningssammanhang vid universitet/högskolor. Den handlar inte heller om examinationsformer och risk för fusk.

Vad är syftet med denna presentation?

- Belysa de problem som följer med att låta studenter använda generativ AI som ett textkorrigerande och/eller text- och källgenererande verktyg.
- Poängtera litteracitetens betydelse för studenternas bildning och utveckling samt för medborgarnas samhällsengagemang och kritiska tänkande (Regeringskansliet, u.å.).
- Synliggöra att det inte bara är slutprodukten utan också läroprocessen som bör bedömas.

Nyckeltal från Studieverkstan vid Högskolan i Skövde

Antal handledningstillfällen.

År	Handledning om referenshantering	Språk- och texthandledning	”Bollplank”/ frågor om studieteknik	Totalt antal handledningstillfällen
2022	131	184	55	370
2023	116	170	47	333
2024	129	92	40	261

Varför minskar studenternas bokningar av handledning?
Har studenternas skrivande blivit bättre det senaste året?

Generiska färdigheter

Färdigheter som är ”användbara inom alla områden och därför är de i viss utsträckning är [sic!] överförbara, så att det som lärs i ett sammanhang kan användas i ett annat” (Elmgren & Henriksson, 2016).

”Generiska färdigheter är en förutsättning för lärande.”

Anna-Lena Göthberg, Högskolepedagogisk utvecklare, Högskolan i Skövde

Exempel på generiska färdigheter (Widestedt, 2020)

samarbetsförmåga
tidsplanering
kreativitet
flexibilitet

initiativförmåga
kritiskt tänkande
problemlösning
självständighet

organisationsförmåga
anpassningsbarhet
muntlig kommunikation
skriftlig kommunikation

Jämför med 8 §
Högskolelag och
Högskoleförordning,
bilaga 2. Se nästa bild.

Även informationskompetens (information literacy) räknas som generisk färdighet (se Berg, 2017; Moeller, 2020).

Lagrum

Jämför med generiska färdigheter. Se föregående bild.

Ur Högskolelag 8 §

För kandidatexamen skall studenten

- visa förmåga att söka, samla, värdera och kritiskt tolka relevant information i en problemställning samt att kritiskt diskutera företeelser, frågeställningar och situationer,
- visa förmåga att självständigt identifiera, formulera och lösa problem samt att genomföra uppgifter inom givna tidsramar,
- visa förmåga att muntligt och skriftligt redogöra för och diskutera information, problem och lösningar i dialog med olika grupper, och
- visa sådan färdighet som fordras för att självständigt arbeta inom det område som utbildningen avser.

Ur Högskoleförordning, bilaga 2

Utbildning på grundnivå ska utveckla studenternas

- förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar,
- förmåga att självständigt urskilja, formulera och lösa problem, och
- beredskap att möta förändringar i arbetslivet.

Inom det område som utbildningen avser ska studenterna, utöver kunskaper och färdigheter, utveckla förmåga att

- söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå,
- följa kunskapsutvecklingen, och
- utbyta kunskaper även med personer utan specialkunskaper inom området.

Ur Uppdragsbeskrivning för ämnesansvarig lärare inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå.

”Ämnesansvarig lärare har ett samlat ansvar för progression och måluppfyllelse inom ämnets kurser. Progressionen, där kunskaper successivt fördjupas och breddas i efterföljande kurser, måste garanteras genom fortlöpande översyn av kursernas innehåll och genomförande. Både ämneskunskaper och generiska färdigheter ska inkluderas i progressionen.”

(Högskolan i Skövde, 2022)

Om högskola, demokrati och statlig värdegrund.

”Högre utbildning bidrar till bildning och enskilda individers utveckling, samhällsengagemang och kritiska tänkande. Utbildning av hög kvalitet är avgörande för att stärka Sveriges konkurrenskraft. Den behövs för välutbildad arbetskraft och skapar förutsättningar för forskning och ökad kunskap.”

(Regeringskansliet, u.å.)

Som statsanställd:

- ingår du ”i den demokratiska styrkedjan och [...] arbetar på medborgarnas uppdrag. ”
- ingår det i uppdraget att ”främja demokratiska värderingar”.

(Statskontoret, 2019)

Litteracitet

Är ett begrepp ”använt för verksamheter som är relaterade till läsande och skrivande” (Nationalencyklopedin, 2023).

Är nödvändigt för lärande (Dysthe et. al, 2011; Svedelius, u.å.) och kritiskt tänkande (Dunn & Smith, 2008). Är dessutom en viktig förutsättning för medie- och informationskunnighet (MIK).

Enligt sociokulturell tradition inom konstruktivismen har språket en nyckelroll för lärprocesser (Säljö, 2011; Elmgren & Henriksson, 2016). Språket, och dess uttryck som t.ex. skrivande, är nyckeln till att **tänka, lära** och **förstå** och en förutsättning för att kunna tillägna sig ämneskunskaper.

För att utveckla en god skriftlig kompetens krävs engagemang och övning (Uluşan, 2018).

Ett framtidsscenario?

”[...] det är genom sociala och kulturella erfarenheter som människan i samspel med andra formas som tänkande, kännande och kommunicerande varelse” (Säljö, 2011).

Vad händer om mänskliga kontakter ersätts av maskiner?

Vad händer om maskiner talar om för oss vad det innebär att vara människa?

Förlorar vi då inte våra känslor och vårt språk?

Riskerar vi då inte att på sikt bli avhumaniserade?

Medie- och informationskunnighet (MIK)

”Medie- och informationskunnighet (MIK) omfattar kunskaper, förmågor och förhållningssätt som är nödvändiga för att kunna ta till sig tillförlitlig information, bilda åsikter och göra sin röst hörd. MIK handlar om att förstå mediernas roll i samhället, kunna finna, analysera och kritiskt värdera information samt att kunna uttrycka sig och skapa innehåll i olika medier och sammanhang.” (Myndigheten för psykologiskt försvar, 2024).

Exempel på viktiga begrepp

- Missinformation
- Desinformation
- Propaganda
- Narrativ
- Polarisering
- Bekräftelsebias
- Filterbubbla
- Faktaresistens/kunskapsresistens

Robert Nyberg (illustratör) i Jönsson, B. (2024). *Fact up!: ta tillbaka sanningen*. Bokförlaget Langenskiöld.

Olika förutsättningar för forskare/lärare och studenter.

Sakkunskap/expertis inom ämnesområdet och en god skriftlig språkkompetens är en förutsättning för att kunna tolka och bedöma sanningsenligheten och korrektheten hos AI genererade texter.

En student förväntas inte ha sakkunskap och har i många fall en begränsad förmåga att uttrycka sig skriftligt.

Studenter och forskare/lärare har därför olika förutsättningar för att kunna använda generativ AI som ett verktyg för att generera eller korrigera text.

Utbildning: produkt eller process?

”Synen på kunskap och vad som är viktig kunskap har betydelse för vad studenter förväntas lära sig.”

(Elmgren & Henriksson, 2016, s. 17)

Om studenter i högre utbildning tillåts/uppmuntras att använda generativ AI för att korrigera, generera och editera text försvinner fokus på deras utveckling och lärprocess. Missar inte då lärosätena sitt uppdrag?

Vi menar att studenten måste kunna äga både lärandeprocessen och ”slutprodukten”, vare sig det gäller inlämningsuppgiften, examensarbetet eller utbildningen i sin helhet. Om studenterna berövas möjligheten att erövra sin skriftliga språkkompetens riskerar vi att göra dem en björntjänst.

Vem examineras? Vad examineras? Algoritmerna eller studentens arbete?

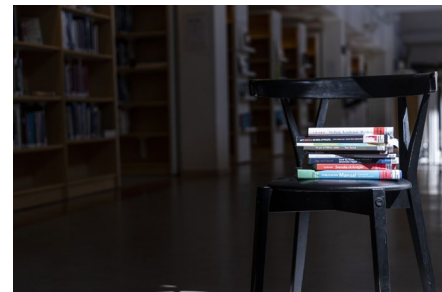
Ett stort antal studenter har varken kunskap eller färdigheter att kunna avgöra om texter eller korrigeringar gjorda av generativ AI är korrekta eller relevanta. De har inte heller förmåga att avgöra om en källa är relevant, tillförlitlig och välgrundad.

Vem tillhör texten om generativ AI gör stora omformuleringar och väljer andra ord? Särskilt aktuellt i de fall då studenten inte har förmåga att uttrycka sig begripligt, den ”röda tråden” fattas, stilnivån är låg eller då studenten inte håller sig till ämnet.

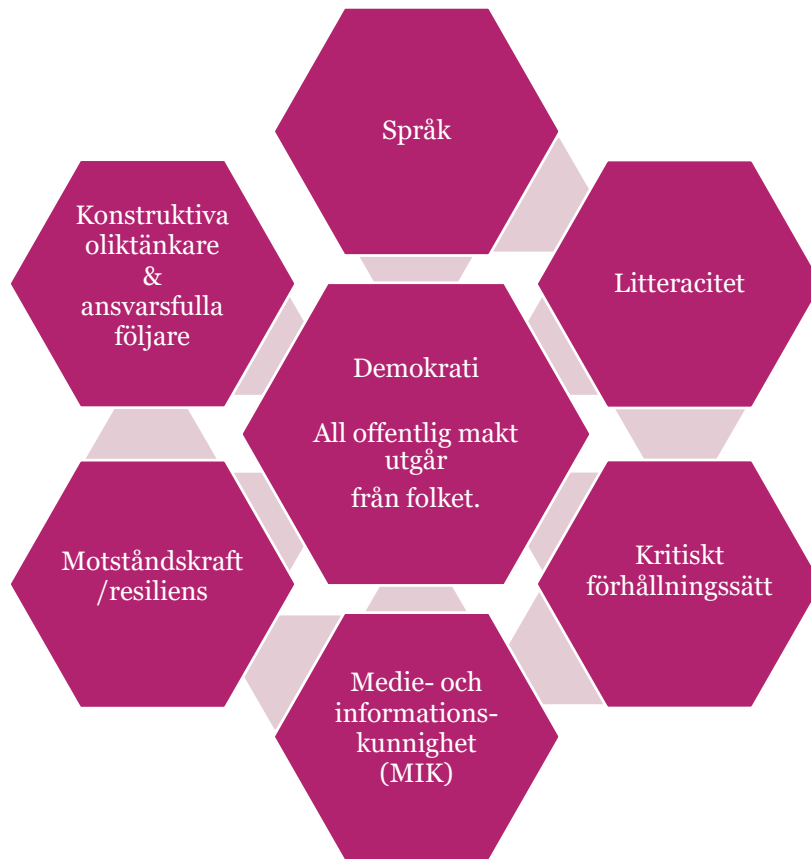
Skapar tekniken osäkerhet i onödan hos studenter? Studenter som redan har god skrivförmåga, men som inte vågar lita på den, kan riskera att förvanska sin text.

Om studenterna tillåts/uppmuntras att använda generativ AI för att skapa, korrigera och förbättra egna texter ser vi följande risker:

- studenter mister intresse och motivation att läsa och skriva.
- studenters läs- och skrivförmåga minskar, liksom deras bildning.
- litteraciteten och den källkritiska förmågan i samhället hotas.
- medborgarnas förmåga att uttrycka sin åsikt försvagas.
- sammantaget får detta till följd att demokratin är i fara.

Några viktiga förutsättningar för demokrati.

Vilken roll har
lärosätena för
demokratin?

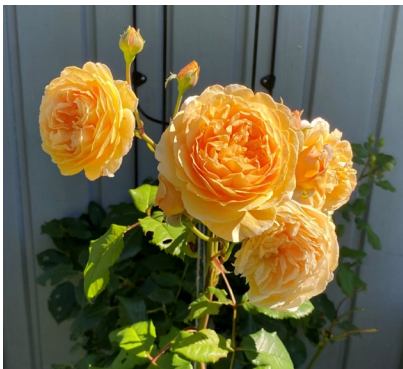
Tar lärosätena
sin roll på
allvar?

Avslutningsvis

Vi som undervisar måste kunna byta perspektiv och se generativ AI som ett effektivt och spännande hjälpmedel i vårt eget arbete, samtidigt som vi värnar om studenternas informationskompetens/MIK och språkliga lärprocess. Vi ska väl inte beröva dem möjligheten att erövra skriftspråket?

Vi förespråkar två parallella spår (strimmor): å ena sidan generiska färdigheter, som till exempel litteracitet och å andra sidan AI-kompetens, som båda bör ingå i utbildningsprogrammets progression och därmed skapa ett genomtänkt helhetsperspektiv med studentens utveckling i centrum.

Tack för visat intresse!

Det går bra att maila oss:

birgit.persson@his.se

maria.wickenberg@his.se

Debattartiklar och andra lästips

- Petrov, R., Möller, P., Johansson, S. A. (2024a, 1 maj). "Universitetens AI-vurm hotar kunskapen". *Svenska Dagbladet*. <https://www.svd.se/a/5EVrgX/tre-forskare-universitetens-ai-vurm-hotar-kunskapen>
- Friman, M.; Pareigis, J. (2024, 8 maj). Det finns skäl för positiv syn på AI. *Svenska Dagbladet*.
<https://www.svd.se/a/Oopb4O/karlstads-universitet-det-finns-skal-for-positiv-installning-till-ai>
- Petrov, R., Möller, P., Johansson, S. A. (2024b, 17 maj). "Söka kunskap är inte att ställa frågor till AI". *Svenska Dagbladet*. <https://www.svd.se/a/eM8g6R/ska-kunskapsokande-ga-ut-pa-att-stalla-fragor-till-ai-skriver-debattorer>
- Hadley-Kamptz, I. (2024, 6 december). Att studenter fuskar med AI är det minsta problemet. *Dagens Nyheter*.
- Högskolan i Borås. (2024, 20 december). *AI-genererad "skräpvetenskap" florerar i Google Scholar*.
<https://www.hb.se/om-hogskolan/aktuellt/nyhetsarkiv/2025/december/ai-genererad-skrapvetenskap-florerar-i-google-scholar/>
- Petrov, K.; Möller, P. (2025, 9 januari). Universitetens AI-vurmande spelar techjättarna i händerna. *Respons*.
<https://tidskriftenrespons.se/artikel/universitetens-ai-vurmande-spelar-techjattarna-i-handerna/>
- Marknander, M. (2025, 12 februari). Microsoft-studie: mer AI-användning betyder mindre kritiskt tänkande. *ComputerSweden*. <https://computersweden.se/article/3821774/microsoft-studie-mer-ai-anvandning-betyder-mindre-kritiskt-tankande.html>

Referenslista

- Berg, J. (2017). *Generiska färdigheter*. Stockholms universitet. Kulturgeografiska institutionen. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-148566>
- Dunn, D. S. & Smith, R.A. (2008). Writing as critical thinking. I D. S. Dunn, J. S. Halonen & R. A. Smith (Red.). *Teaching Critical Thinking in Psychology: A Handbook of Best Practices*. (s. 163-174). Wiley Blackwell.
- Dysthe, O., Hertzberg, F. & Løkensgard Hoel, T. (2011) *Skriva för att lära*. (2:a uppl.). Studentlitteratur.
- Elmgren, M. & Henriksson, A.-S. (2016). *Universitetspedagogik* (3:e uppl.). Studentlitteratur.
- FN-förbundet UNA Sweden. (u.å.). *Globala målen för hållbar utveckling*. <https://fn.se/globala-malen-for-hallbar-utveckling/>
- Grint, K., (2022). *Kort om ledarskap*. Studentlitteratur.
- Högskolan i Borås. (2024, 20 december). *AI-genererad "skräpvetenskap" florerar i Google Scholar*. <https://www.hb.se/om-hogskolan/aktuellt/nyhetsarkiv/2025/december/ai-genererad-skrapvetenskap-florerar-i-google-scholar/>
- Högskolan i Skövde. (2022). *Uppdragsbeskrivning för ämnesansvarig lärare inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå* (Diarienummer HS 2022/145). <https://www.his.se/globalassets/styrdokument/utbildning-grundniva-och-avancerad-niva/aa-grund-avancerad-niva.pdf>
- Internetstiftelsen. (u.å.). *Internetkunskap*. <https://internetkunskap.se/amne/ordlista/>
- Klein, H. (2021). Hur mycket hat klarar demokratin? I Bengtsson, J., Carlberg, I., & Sjöberg, H. (2021). *Du blir vad du säger: om hatspråk, yttrandefrihet och vikten av ett demokratiskt samtal*. Norstedts.

- Moeller, C. M. (2020). Insert instruction here: the impact of the service model on authentic teaching. I Douglas, V. A. & Gadsby, J. (Red.). *Deconstructing service in libraries: intersections of identities and expectations* (s. 237-252). Litwin Books.
- Myndigheten för psykologiskt försvar. (2024, 10 december). *Ordlista*. <https://mpf.se/hjalpmedel/ordlista>
- Nationalencyklopedin. (2023). *Litteracitet*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/litteracitet>
- Nyberg, R. (illustratör) i Jönsson, B. (2024). *Fact up!: ta tillbaka sanningen*. Bokförlaget Langenskiöld.
- Regeringskansliet. (u.å.). *Högskola, forskning och rymd*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/hogskola-forskning-och-rymd/>
- SFS 1993:100. *Högskoleförordning*. Hämtad 20 maj 2024, från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100/
- Statskontoret. (2019). *Den statliga värdegrunden – gemensamma principer för en god förvaltning*. <https://www.statskontoret.se/siteassets/rapporter-pdf/2019/statliga-vardegrunden.pdf>
- Svedelius, C. (u.å.) *Från sårbarhet till hållbarhet i möte med Akademisk Literacy*. Svensk Intresseförening för Tal och Språk SITS. <https://sits.nu/fran-sarbarhet-till-hallbarhet-i-mote-med-akademisk-literacy/>
- Säljö, R. (2011) Vygotskij - forskare, pedagog och visionär. I Forssell, A. (Red.). *Boken om pedagogerna* (6:e uppl., s. 152-177). Liber.
- Uluşan, A. R. (2018). A cognitive approach to writing skill and the importance of practice. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*. (13), 226-235. DOI: 10.29000/rumelide.504950
- Widestedt, K. (2020, 30 mars). *Generiska färdigheter är osynliga för studenter*. Stockholms universitet. Centrum för universitetslärostudier. <https://www.su.se/centrum-for-universitetslararutbildning/akademiskt-l%C3%A4rarskap/aktuell-forskning/generiska-f%C3%A4rdigheter-%C3%A4r-osynliga-f%C3%B6r-studenter-1.492672>

Abstract

DAL 25 Det Akademiska Lärarskapet
Högskolan i Skövde

Konferens 25 april 2025

Litteracitetens betydelse för studentens utveckling. Är det slutprodukten eller lärprocessen som ska bedömas?

Birgit Persson & Maria Wickenberg
Högskolebiblioteket i Skövde

Under en högskoleutbildning ska studenten tillägna sig både ämneskunskaper och generiska (generella) färdigheter, vilket finns beskrivet i högskolelagen (SFS 1992:1434) och högskoleförordningen (SFS 1993:100). Exempel på generiska färdigheter är muntlig och skriftlig kompetens, kritiskt förhållningssätt, självständighet, problemlösning och initiativförmåga (Berg, 2017; Widestedt, 2020). Färdigheter behöver tränas i sitt sammanhang och därför behöver utbildningarna ge förutsättningar för att detta ska ske. Ämnesansvarig lärare har en särskilt viktig roll i detta, vilket det också finns stöd för i uppdragsbeskrivningen (Högskolan i Skövde, 2022). I samverkan med lärare kan Högskolebiblioteket och Studieverkstan spela en viktig roll genom undervisningsmoment integrerade i utbildningarna.

Enligt sociokulturell tradition inom konstruktivismen har språket en nyckelroll för lärprocesser (Säljö, 2011; Elmgren & Henriksson, 2016). Språket är nyckeln till att lära, tänka och förstå och en förutsättning för att kunna tillägna sig ämneskunskaper. Generativ AI har blivit ett populärt verktyg bland såväl studenter som lärare och forskare. Vi ser dock risker med att låta studenter använda generativ AI för att skapa och/eller förbättra texter. Studenter, till skillnad från lärare och forskare, befinner sig i en grundläggande lärprocess, i vilken de håller på att erövra kunskaper och färdigheter. Det är inte rimligt att begära att studenter ska ha tillräckligt med kunskaper och färdigheter för att kunna bedöma kvaliteten på en text skapad och/eller förbättrad med hjälp av generativ AI. Om studenterna berövas möjligheten att erövra sin skriftliga språkkompetens riskerar vi att göra dem en björntjänst.

Finns det också en risk att endast slutprodukten bedöms? Vi menar att lärprocessen och inte enbart slutprodukten, som till exempel själva rapporten, behöver belysas och bedömas i större utsträckning än vad som sker idag. Vi som undervisar måste därför kunna byta perspektiv och se generativ AI som ett effektivt och spännande hjälpmedel i vårt eget arbete, samtidigt som vi värnar om studenternas språkliga lärprocess och inte berövar dem möjligheten att erövra skriftspråket.

Denna presentation är byggd på vår erfarenhet och kompetens som studiehandledare respektive bibliotekarie. Den utgår från de studenter vi möter i vårt arbete, det är deras lärande och utveckling som motiverar oss. Vi förespråkar två parallella spår (strimmor): å ena sidan generiska färdigheter, som till exempel litteracitet och å andra sidan AI-kompetens, som båda bör ingå i programmets progression och därmed skapa ett genomtänkt helhetsperspektiv med studentens lärprocess i centrum.

Referenser

- Berg, J. (2017). *Generiska färdigheter*. Stockholms universitet. Kulturgeografiska institutionen.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-148566>
- Elmgren, M. & Henriksson, A.-S. (2016). *Universitetspedagogik* (3:e uppl.). Studentlitteratur.
- Högskolan i Skövde (2022). *Uppdragsbeskrivning för ämnesansvarig lärare inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå* (Diarienummer HS 2022/145). <https://www.his.se/link/e4bf23a81cbb4f80b7a531ba26873c71.aspx>
- SFS 1992:1434. *Högskolelag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434/
- SFS 1993:100. *Högskoleförordning*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100/
- Säljö, R. (2011) Vygotskij - forskare, pedagog och visionär. I Forssell, A. (Red.). *Boken om pedagogerna* (6:e uppl., s. 152-177). Liber.
- Widestedt, K. (2020, 30 mars). *Generiska färdigheter är osynliga för studenter*. Stockholms universitet. Centrum för universitetslärarstudier.
<https://www.su.se/centrum-for-universitetslararutbildning/akademiskt-l%C3%A4rarskap/aktuell-forskning/generiska-f%C3%A4rdigheter-%C3%A4r-osynliga-f%C3%B6r-studenter-1.492672>

”Ord är inte oskyldiga.”

Helle Klein (2021, s. 140)